

מכתם לדוד

ספר זכרון הרב דוד אוקס ז"ל
(תרס"ה—תשל"ה)

בעריכת

אליעזר שטרן

יצחק ד. גילת

אוניברסיטת בר-אילן • רמת-גן, תשל"ח

אוניברסיטת בר-אילן • רמת-גן

התקין לדפוס : ישראל תא-שמע

כל הזכויות שמורות להוצאת אוניברסיטת בר-אילן, רמת-גן
Copyright 1977 by Bar-Ilan University, Ramat-Gan

נדפס במדינת ישראל
דפוס "דף-חן" בע"מ, ירושלים

עם הספר

שלושה דברים בולטים בעולמו של הרב ד"ר דוד אוקס זצ"ל: התורה, ההנהגה והחינוך. וכולם דבוקים ומשולבים זה בזה. בכל מקום שאתה מוצא את תורתו ומדעו של הרב אוקס זצ"ל — באוניברסיטה, במערכת החינוך ובין בני קהלתו — שם אתה מוצא את סמכותו התורנית, את אישיותו המחנכת ואת מנהיגותו הנערצת. בכל מעגלי חייו שמשו למדנותו ורוחב דעתו תשתית למסכת יצירתו ופעליו בתחומי ההנהגה הרוחנית והחינוך, אשר זכרם לא יסוף מבינינו.

מתוך הוקרה לזכרו הדגול של המנוח חברו יחד מוקיריו, רעיו ותלמידיו, מעולם התורה והמחקר ומשדה החינוך, להקים לו שם בספר זכרון מוקדש לתחומים אשר רוחו הגדולה של המנוח היתה קרובה אליהם.

כן החליט סינאט אוניברסיטת בר-אילן ליסד קתדרה לחקר דרכי ההוראה של למודי קודש, על שם הרב ד"ר דוד אוקס זצ"ל, אשר תפעל לקידום חקר הדידקטיקה של הלימודים התורניים ותכניות הלימודים שלהם.

תודתנו וברכתנו הנאמנות לכל האישים המשתתפים בקובץ, המאוחדים בהוקרתם למנוח; לאוניברסיטת בר-אילן ולהנהלת הקתדרה על סיועם למימון הוצאת הספר לאור; לד"ר ישראל תא-שמע על תרומתו הרבה לעריכה הסופית של הספר. ברכה מיוחדת לגב' גרדה אוקס, אשת חבר כחבר, על עזרתה הרבה להפעלתה של הקתדרה בדרך שתהא תפארת לעושייה ותפארת לה מן האדם.

יצחק ד. גילת   אליעזר שטרן

ל"ג בעומר תשל"ח

לזכרו

הרב ד"ר דוד אוקס זצ"ל — קווים לדמותו

מאת
מרדכי אליאב

שיר המעלות לדוד: ה' לא גבה לבי ולא רמו
עיני ולא הלכתי בגדולות ובנפלאות ממני.
(תהלים קל"א, א')

גבורה, תורה וענווה, — שלושתן נמצאו בדוד
(מדרש שו"ח"ט י"ח, כ"ה)

כשלוש שנים חלפו מאז נעקר מתוכנו ד"ר דוד אוקס זצ"ל. עם פטירתו אבד לנו רב גדול בתורה ובחכמה ומנהיג בעל שעור קומה, מחנך דגול וחבר נאמן, רדף שלום וגומל חסד, איש בעל מידות תרומיות, אוהב ציון וישראל. שלם היה האיש בכל דרכי חייו, — איש הלכה ואיש מעשה, ונתמזגו בו תורה ומדע, יראת שמים ואהבת הבריות, תמימות והתלהבות, מסירות נפש ולבביות. משרשים רבים ינקת אישיותו, ובתחנות שונות שבחייו נתעצבה דמותו. בשבעים שנות-חייו מקופלת מסכת עשירה במעשים גדולים ומבורכים, — מסכת של יצירה וחינוך, של הנהגת ציבור והרבצת תורה, מסכת שהנחילה כבוד ויקר לערשיה וראוייה לשמש מופת לדור. קצרה היריעה מלגולל כאן את המסכת כולה, ועל-כרחנו נסתפק בציוני-הדרך העיקריים לפרשת חייו, מצור מחצבתו ועד אחרית-דרכו, בבחינת תלמיד-חכם שעליו אומרות הבריות "אשרי אביו שלמדו תורה, אשרי רבו שלמדו תורה... ראו כמה נאים דרכיו, כמה מתוקנים מעשיו" (יומא פ"ו, ע"א).

שרשים ונופים

דוד אוקס נולד בלי' כסלו תרס"ה (8.12.1904) בעיר קלן שבמערב גרמניה. קהילת קלן (קולוניה), — אחת הקהילות העתיקות שבאירופה וכנראה הקהילה העתיקה ביותר שבגרמניה — נוסדה במאה הרביעית לספירה ונודעה ברציפות יישובה עד תחילת המאה הט"ו. במשך דורות יצאו לה מוניטין כמרכז לתורה, להוראה ולחסידות אשכנז, וכמה מגדולי ישראל ישבו בה על מדין והעמידו תלמידים הרבה. הקהילה היתה מוקד לחיים יהודיים תוססים שבארץ הריינוס, עד שגירוש אכזרי בשנת 1424 שם קץ לקיומה. למשך שלוש מאות וחמישים שנה בקירוב נותקה השלשלת המפוארת, ורק בסוף המאה הי"ח נתחדשה הקהילה. ב-1857 נתמנה בה הרב

מרדכי אליאב

הראשון — הרב ד"ר ישראל שווארץ, אחיינו של ר' יהוסף שווארץ, ראשון לחוקרי ארץ-ישראל ומראשוני עולי אשכנז במאה הי"ט.

כעבור שנים אחדות פרצו בקהילה הקטנה חילוקי-דעות בשאלות מנהג ונוסח-תפילה. משגברה ד המחדשים, החליט קומץ של יהודים חרדים, בשנת 1863, לפרוש מבית-הכנסת הקהילתי ולהקים לו מניין פרטי בבית שכור, בנאמנות למסורת אבות ול"מנהג קלן", שנתגבש ונתקדש במרוצת הדורות. בראש קבוצה זו עמד יצחק אוקס, — בעל בעמיו, מנהל בית-ספר למסחר ומנכבדי הקהילה. בית תפילה זה, שנודע בשם "מניין אוקס", עתיד היה להתקיים עשרות בשנים, כשמייסדו ובני-משפחתו מטביעים את חותמם עליו, דואגים למחסוריו ומרכזים מסביבו את יראי ה' שומרי האמונים לדרך האבות. כוחו של ציבור זה נתחזק עם העברת בית המדרש החרדי למורים למרכז העיר. יצחק אוקס נימנה עם תשעת מייסדי הסמינר, וכחבר הנהלתו עד פטירתו גילה כושר רב כפרנס הציבור. בית-המדרש זה נהפך למרכז מפואר להכשרת מורים חרדים — למעשה המוסד היחיד שבכל צפון ומערב גרמניה — שהתמיד בקיומו עד קץ הקהילה בימי הכליון וההשמדה. במרוצת השנים הכשיר מאות מורים ומורות, שנתפזרו על-פני גרמניה וארצות אחרות, ותרמו תרומה מכרעת לקיומו של חינוך יהודי-שרשי ולהעמקת הזדהותו של הדור הצעיר עם ערכי המסורת.

ציבור היראים נתרכז מסביב לבית-המדרש למורים וחתר להקמת קהילה משלו, כשאחד ממכוניו דרכו היה יצחק אוקס. בתחילת 1884 נחוגה ברוב הדר חנוכת בית-הכנסת המפואר, שניבנה בסמוך לבניינו המרשים, בן ארבע הקומות, של בית-המדרש למורים. כך החלה פעולתה של הקהילה החרדית "עדת ישורון", שיצרה כאן מרכז לתורה ולתפילה, לחינוך ולגמילות-חסדים.

המערכה העיקרית נתחוללה בשנת 1904, משביקש הרוב הליבראלי לכפות את דעתו ולהכניס עוגב לבית-הכנסת המרכזי של הקהילה. בראש המאבק ניצב ד"ר משה אשר (אנזלם) אוקס (1861—1944), רופא צעיר ועסקן-ציבור מובהק, שירש את מקום אביו בהנהגת הקהל. לצידו נלחם נגד העוגב דוד וולפסון, שנבחר כעבור שנה לנשיא ההסתדרות הציונית העולמית, שאמנם לא נימנה עם הציבור החרדי, אך בויקתו העמוקה למסורת התקומם נגד הנהגת העוגב. באותה שנה — שהיא גם שנת לידתו של דוד, בן הדור השלישי — נתמנה לרבה של הקהילה החרדית הצעירה, הרב ד"ר עמנואל קרליבך (1874—1927), ששמו הלך לפניו כאחד המעולים שבחבורת הרבנים הצעירים, ממשיכי דרכם של הרב ש"ר הירש והרב עזריאל הילדסהיימר.

שנתיים סערו הרוחות בקלן, עד אשר השיג הרוב את מבוקשו. עתה נתכוננה "עדת ישורון" כקהילה נפרדת ועצמאית, בהנהגת הרב הצעיר, כשד"ר מ"א אוקס נמנה עם פרנסי הקהילה, ולימים נבחר לנשיאה. ד"ר אוקס היה תלמיד חכם מובהק, שבמשך שנים היה מגיד שיעור במשניות, התמיד לבוא מידי יום ביומו לתפילת שחרית, וזאת חרף המרחק הניכר מביתו לבית-הכנסת, ועל אף הפראקטיקה

הרפואית המסועפת שלו. בין היתר שימש גם רופא בתי-הספר של הקהילה. ד"ר אוקס היה מעורה בכל ענייני הציבור, ולדעתו היה משקל רב. למעלה משלושים שנה היה מראשי הפעילים בקהילה, ועם זאת לא פסק פומיה מאורייתא. ואכן, לרגל יום-הולדתו השבעים הוענק לו תואר "מורנו". בבית זה, בית של תורה ועבודת-ציבור, של השכלה, רוחב-דעת ודאגה לזולת, נולד וגדל דוד אוקס, בספגו לתוכו את תכונות-הבית, עד אשר הפכו לחלק מישותו.

המקור השני לעיצוב דמותו של דוד הצעיר, היתה הקהילה הפעילה והתוססת. בשנים שלפני מלחמת העולם הונחו היסודות לחיי-קהילה אינטנסיביים, בהנהגתו של הרב קרליבך זצ"ל, שנתגלה כגואם בחסד, מחנך דגול ומנהיג בעל שעור-קומה. נוסדה "חברה קדישא" ונפתח בית-עלמין נפרד; נוסד ארגון נשים פעיל, הוקמה חברת גמ"ח וצדקה ואורגנה "חברת ביקור חולים" לטיפול בחולים ובמשפחותיהם. היתה זו קהילה מורכבת כל-כולה משומרי שבת, ומתחילה עוצבו חייה כחיי משפחה גדולה, שכולם משתתפים בשמחות היחיד ובאבלו, ומפתחים ביניהם קשרי ריעות ואחוה. ב"עדת ישורון" ניתן ללמוד מה טיבם של חיי קהילה ומה ערכם בחינוכו של הדור הצעיר.

חיי הקהילה נתמקדו בעיקר בבית-הכנסת רבי-המידות, שעליו התבססה כיפה מלאת-ההוד. בית-הכנסת, שהצטיין בהידורו הפנימי, כלל כשלוש מאות מושבים, לבד מעזרת נשים, ומתחתיו ניכנה מקווה טהרה. ביזמת הקהילה הותקן גם עירוב בעיר, שאיפשר טיטול בשבת, — אחת הערים המעטות שבגרמניה שזכו לכך. תקנון מפורט וקפדני קבע את סדרי-הנהוג במקום הקדוש, כדי לשוות לו הדר וכבוד. לא בא אדם פנימה אל הקודש במעילו ובמקלו, אלא הפקידים במלתחה. בשבתות החליף גם ראש המשפחה את כובעו בכובע-צילינדר, שהיה שמור שם. לפני התיבה עבר חזן קבוע, שהנעים בתפילותיו ובניגונים מקובלים מדור דור, כשלעיתים הוא נעזר במקלה מיוחדת. נקבע סדר-חיובים לעליות לתורה, ובדומה לקהילות רבות שבאשכנז, הותרה אמירת-קדיש רק על-ידי אבל אחד, לפי "תור" שנקבע מראש. בחגים ובשבתות מיוחדות נאמרו פיוטים לפי "מנהג קלך", ולכל חג הונהג ניגון מיוחד לברכת-כהנים. התרוממות-נפש מיוחדת ציינה את הימים הנוראים, כשכל הקהילה נתעטפה בבגדי-לבן, — כל ראשי המשפחה לבשו "קייטל", ועל כל המושבים היו פרושות מפיות צחורות. מדרשתו מרעידת-הלב של הרב קרליבך לפני תקיעת-השופר עלה המתח הנפשי בהדרגה, עד שהגיע לפסגתו עם סדר "העבודה" בתפילת מוסף של יום-כיפורים ועם דבריו המרטיטים של הרב לפני תפילת נעילה, לפני שעבר בעצמו לפני התיבה והעלה את צאן-מרעיתו לשיא ההתרגשות והדבקות. מחזה מיוחד נרחש בשמחת-תורה, כשכל הקהל, הרב בראשו, השתתף בריקודים נלהבים מסביב לספרי התורה. רשמי החוויות והארועים נחרתו עמוק בלב הילדים ובני הנוער, ועיצבו את אישיותם הדתית למשך שנים.

גולת הכותרת של הקהילה היו מוסדות-החינוך שלידה. ליד הסמינר שהתפתח

מרדכי אליאב

במהירות, הוקם ב-1907 "בית-ספר לאימונים" (Übungsschule), שלימים קיבל את השם "מוריה", והפך לבית-ספר עממי בן שמונה כיתות. כאן הורו בחירי התלמידים של הסמינר, לצידם של מורים ותיקים ומנוסים, ועד מהרה יצא שימרו למרחקים. לאחר מלחמת-העולם נוסף גם בית-ספר תיכון בשם "יבנה", שזכה להכרה רשמית ורכש לו שם כבית-ספר מעולה, ואף משך תלמידים מערי השדה וקהילות קרובות. למוסדות-החינוך האלה יצאו מזניטין כביטוי מובהק לשיטת "תורה עם דרך ארץ", בשלבם חינוך מעמיק בלימודי היהדות עם לימודים כלליים מגוונים ומרובים. לאחר עליית הנאצים נהפכו בתי-ספר "מוריה" ו"יבנה" למוסדות-החינוך היהודיים היחידים שבעיר, שנאלצו לקלוט את התלמידים מבתי-הספר היהודיים האחרים שנתחסלו או שנפלטו מבתי-הספר הכלליים.

ב"בית-הספר לאימונים" למד דוד הצעיר בשנים תרע"א—תרע"ג (1911—1913), וכיוון שאז טרם נוסד בית-הספר "יבנה", המשיך לימדיו בגימנסיה הומואניסטית ממלכתית, עד שסיים את בחינות הברורות בשנת תרפ"ג (1922).

כילדים רבים אחרים לא הסתפק דוד בלימודי-הקודש שבבית-הספר, ופנה גם ל"תלמוד-תורה", אשר פעל בשעות אחרי-הצהריים ואיפשר לתלמידים להעמיק בתורה שבכתב ושבע"פ. היה זה מוסד מיוחד במינו, בעל השפעה חינוכית עצומה, בהנהלתו של הרב פנחס וולף (1875—1969), — מחנך דגול ותלמיד-חכם מובהק, שידיו רב לו בכל מקצועות התורה. משנת 1900 עמד הרב וולף בראש מוסד זה, הרביץ תורה ברבים במשך עשרות בשנים, כיהן גם כרבן של עשרות קהילות כפריות קטנות, פסק הלכות ופירסם חידושי-תורה וספרי-פרשנות. עשרות ילדים ובני-נוער הסתופפו במחיצתו, ובפניהם נפתחו אוצרות התורה והיהדות. היה זה מוסד, שקול התורה לא פסק בו אף ליום אחד, ועיקר הצלחתו — בעיצוב השקפת-עולמם של הצעירים והכוונתם בדרכי התורה והיראה. דוד אוקס היה תלמיד מובהק של ה"תלמוד תורה", ושנות-לימודיו במוסד זה נחרתו עמוק בנפשו. מו"ר הרב וולף זצ"ל זכה עוד לעלות ארצה ולהקים קהילה משלו בפתח-תקה ולהרביץ בה תורה בשנות הזיקנה והשיבה.

ותורשה לי כאן הערה אישית: אמנם לא הכרתי אז את דוד אוקס ז"ל, שהיה גדול ממני במספר ניכר של שנים, אך הכרתי היטב את אביו ואת ביתו. הרבה מן המתואר לעיל נשען על רשמיי-הילדות שלי, שכן יכול אני להעיד אישית על צור-מחצבתו ועל מקום-גידולו. זאטוט הייתי, בלמדי פרק-זמן בבתי-הספר "מוריה" ו"יבנה" ו"בתלמוד-תורה" הנ"ל, ובספגתי לתוכי מחויבותיה של קהלת "עדת ישורון". בית-הכנסת המפואר עלה בלבת-אש ב"ליל-הבדולח" בחשוון תרצ"ט, ומוסדות-החינוך נהרסו כליל בהפצצה כעבור שנים אחדות, זמן קצר לפני שנשלחו שרידי הקהילה לגיא-ההריגה, — ה' יקום דמם!

תורה עם דרך ארץ

משסיים דוד הצעיר את בית-הספר התיכון, פנה ללימודים אקדמיים באוניברסיטאות של קלן, וירצבורג וברלין, כשעם זאת שוקד הוא בהתמדה על העמקת השכלתו התורנית. בכל אשר פנה, עשה חיל בלימודיו ובלט בכשרונותיו. בשנת 1925 הוענק לו תואר "דוקטור לפילוסופיה" על-ידי אוניברסיטת וירצבורג, ומשם עבר לבית-המדרש לרבנים החרדי בברלין, מייסודו של הרב עזריאל הילדסהיימר. כאן זכה להימנות עם בחירי תלמידיו של הגאון הרב חיאל יעקב ויינברג זצ"ל, ונקשרו ביניהם עבותות-אהבה. בשנת תרפ"ח הוסמך לרבנות ("יורה יורה, ידין ידין"), כשכתב-ההסמכה העיד על הצעיר ברוך-הכשרונות, ש"עמד בין עמודי בית-מדרשנו שתי שנים אחרי שלמד בשקידה עצומה בעיר מולדתו, ובא לכאן ותלמודו בידו מלא וגדוש בגפ"ת, וגם בינינו הפליא לעשות בכרם ה' צבאות ומצא מאה שערים, וילך דוד הלך וגדול". כתב-הסמיכות, שנחתם בידי הרב ואלגעמוט (ראש בית המדרש) והרב ויינברג, מסיים בהבעת-תקווה, "כי כאשר היה בתוכנו אחד מבכירי תלמידינו, כן יהיה אחד מגדולי ישראל, — יעלה מעלה מעלה על במתי תורה וירים קרן הדת, ומברכת אלקי ישראל יברך בית דוד לעולם".

בשולי אחת מתשובותיו התלכתיות הראשונות שכתב בשנת תרפ"ט, העיר רבו הרב ויינברג: "הכותב הקיף את העניין מכל צדדיו ולא הגיח דבר גדול וקטן בלי עיון דק והגיון ישר, ו(ב)כל מו"מ הוא מצוין בחריפות ובבקיאות גדולה וגם מסודר הוא בסדר הגיוני נפלא". משהוסמך בשנת 1931 על-ידי משרד הבחינות שליד אוניברסיטת ברלין להוראת ההיסטוריה בבתי-ספר תיכוניים ממלכתיים, קבע הבוחן, שמעולם לא בחן בעל-כשרון כמותו.

מיד לאחר סיום לימודיו בבית-המדרש לרבנים, החל הרב הצעיר בהוראת לימודי-קודש והיסטוריה בבתי-ספר תיכוניים יהודיים, — תחילה תקופה קצרה בעיר-מולדתו קלן ולאחר מכן כארבע שנים בברלין, בבתי-הספר של "עדת ישראל" החרדית. כבר בכהונה זו נתגלה כמחנך מעולה, ולא חלף זמן רב ושמך הלך לפניו כבעל כשרון פידאגוגי מזהיר. על-אף עיסוקיו הרבים השתדל להרחיב את תחומי לימודיו ולהשתלם בשטחים שונים, ונתמזגו בו ידיעה מעמיקה בתורה וביהדות והשכלה כללית רבת-היקף.

בימי עבודתו בברלין הכיר את גרדה רוי (Rau), וכעבור שלוש שנים נשאה לאשה. מאז היתה גב' אוקס (תלח"א) לא רק רעייתו לחיים, אלא גם עזר כנגדו בכל תכניותיו, לבטיו ופעולותיו. היו אלה חיים של הבנה הדדית ושותפות מלאה, שהצטיינו בהארמוניה, באושר ובתוכן עשיר, — מראשית דרכם בברלין ועד היום האחרון שבתל-אביב.

יצוינו, שעוד בימי שיבתם בברלין, עסקו בני הזוג הצעיר בלימוד תורה ועברית, כשבלביכם כבר גמלה ההחלטה, לעלות בבוא היום לארץ-ישראל ולהקים שם את ביתם.

עשה לך רב

בתחילת ניסן תרצ"ב (1932) הוזמן הרב דוד אוקס לכהן כרבו של הציבור החרדי בקהילת קניגסברג, בירתה של פרוסיה המזרחית. קהילה זו מנתה אז כ־3500 נפש, אך רק חלק קטן נימנה עם הציבור החרדי, שנחרו מסביב לבית־הכנסת "עדת ישראל" ו"בית־הכנסת הישן". בציבור זה ניכרה השפעתה של היהדות הליטאית הקרובה, בזכות כמה עשרות משפחות מליטא שהשתקעו בקהילה. ארבע שנים כיהן הרב אוקס בקניגסברג, ופעל בהצלחה בלתי־רגילה. הוא לא הסתפק במילוי קפדני ומסור של תפקידי הרב המקובלים, אלא הקדיש זמן רב לפעילות חינוכית כמנהל בית־הספר הקהילתי ללימודי הדת, וכמורה מעולה, שרחש את אמונם ואהבתם של תלמידיו ועמיתיו, וזכה להערכה ולהוקרה של ציבור ההורים. בכשרון בלתי־רגיל השכיל לקרב לבבות לתורה ולמצוות, להעמיק את תודעתם היהודית של תלמידיו ולהעמידם על משמעות היהדות בימים של שלטון צר ואיב — ראשית שלטון־האימים בגרמניה וגזירותיו הקשות. הוא גם נטל חלק בפעילות הציונית בעיר. משהוקם ביוזמתו בשנת 1935 בית־ספר יהודי שלם בקהילה, הקדיש הרב הצעיר מאמצים מרובים לביסוסו, להתקנת תכנית־לימודים מתאימה ולהכוונת תלמידיו להזדהות פנימית עם ערכי היהדות. אך ידו היתה נטויה על־פני שטחים מרובים. רבות פעל בענייני צדקה, ואכן נזקקים רבים דפקו על דלתי ביתו וביקשו את עזרתו. בידי היה הטיפול המדוקדק בענייני כשרות, ועד מהרה גם בלט כמנהיג הדור הצעיר, שביקש את הדרכתו ועצתו. לא רק הציבור החרדי, אלא הקהילה כולה הוקירה את פעלו, ורבים־רבים שיחרו את פניו ושיטחו את בעיותיהם ולבטיהם, כשהרב הצעיר נענה לכולם בסבר פנים יפות, בסובלנות ובהבנה.

לציון מיוחד ראוייה פעילותו ההלכתית בקהילה זו. עתה עסק הרב הצעיר לא רק בהרבצת תורה, אלא הוטל עליו גם לפסוק הלכה למעשה. בקפידה וביסודיות בדק כל שאלה, עיין במקורות והוציא פסק ברור ומפורש. לעיתים קרובות גם ביקש את חוות־דעת רבו הנערץ, הרב ויינברג, אשר בדרך כלל סמך ידו על הכרעות תלמידו המובהק, כפי שציין במכתבו מט' ניסן תרצ"ג: "ואני מסכים לכל דבריו הנאמרים בהשכל ולאמיתה של תורה, ועל דבריו אין להוסיף ואין מהם לגרוע וגם אני הייתי כותב כמותו". ואכן, כמה מן השאלות אף נכללו בספרו הגדול של הרב ויינברג — "שרידי אש", ור' שם ח"ב, סי' י"ז וכ"ב.

בעזבונו של הרב אוקס נשתמרה מחברת מתקופת קניגסברג, שבה נהג לרשום את קיצור פסקי־ההלכות. כמאה וארבעים פסקים רשומים בה בכתב־ידו של המחבר, תוך ציון מלא של מקורות, ופסקים אלה משקפים קשת מגוונת של נושאים: הלכות חמץ ומצה והלכות שבת. ענייני תפילה, מקוואות וספר־תורה, הלכות שחיטה, טריפה, בשר וחלב, וכן שאלות שונות, המעידות על ההווי המיוחד של קהילה זו. נציין רק אחדות מהן, כפי שנרשמו במחברת (תוך השמטת ציוני המקורות): "ישראל שהמיר וחזר בתשובה וטבל בפני ג', אבל ג' אלה לא היו מן החרדים

אלא מן המתחדשים. ועתה רצה שאסדר לו קידושין ומאן לחזור ולטבול. אחר עיון סמכתי על טבילה זו...".

"תיקון ביהכנס" — ביהמ"ד דפולין ("פולנישע זינאגאגע") נמסר לאומן נכרי בקבלנות, — אם יש להתיר ויעשה מלאכת התיקון ביום ש"ק? אסרתי, מטעם שהיא מלאכה במחובר וידוע לכל שהיא של ישראל — — — ובשעת הדחק אפשר להתיר — — — כגון אם יש חשש שלא יגמר הבניין וכד'".

"מצד המנהג אין עושי חופה וקדושין בין כסה לעשור, — אבל מחמת אונס או שום סבה עשו נישואין — — — וע"כ גם אני סדרתי קדושין ביום ד' תשרי תרצ"ד לחתן וכלה, שהחתן מוכרח לנסוע למרחוק מיד אחר יום"כ, ואי-אפשר לו מחוסר ממון לבוא אח"כ לישא את אשתו".

"בעיר קטנה של מדינתנו קבעו את בחירת ועד העיר ליום ב' דר"ה הבע"ל והיהודים אשר שם חוששים שאולי ע"י שלא יבחרו הם, ישיגו שונאי היהודים את הרוב ויעשו להם צרות רבות, ושאלו אם אפשר להם בשום אופן להשתתף בבחירה ואסרתי". בשאלה זו נועץ הרב הצעיר גם ברבו, אשר השיב לו בזה הלשון: "לפי"ד יפה הורה כ"ת שאין להתיר את הכתיבה ביו"ט שני של ר"ה אף ביד שמאל ואת הטעמים שלי אכתוב עוד לכ"ת בארוכה, ואפילו אם היה מקום להתיר הייתי מיעץ להחזיר בנידון דידן, כי יש בזה משום מכשול לעתיד, ולמה יאמרו עמי הארצות, התיירו הפרושים את הדבר בדרך עקומה ובכלל הייתי מיעץ לכ"ת לכתוב להם שישלחו מחאה לפקידות-העיר על שקבעו הבחירות ביום חגנו וכן לא ייעשה בארץ דימוקרטיה...". (שכח הרב ויינברג, כי המדובר ב"דמוקרטיה" של הנאצים!).

תקופת-כהונתו של הרב אוקס בקניגסברג נסתיימה בניסן תרצ"ו (1936). משפנתה אליו קהילת לייפציג שבסאכסוניה, הציעה לו לעלות על כס-הרבנות במקום הרב ד"ר אפרים קרליבך, שפרש אחר ל"ה שנות-כהונה והחליט לעלות לארץ-ישראל. היתה זו הזמנה נכבדה, שכן מנתה אז קהילת לייפציג עדיין כ-12,000 נפש ונודעה באירגונה, שירותיה ופעולותיה. בצער רב נפרדה קהילת קניגסברג מרבה הצעיר, שרכש לב זקן ונער בפועלו המבורך.

היה זה מעבר רב-משמעות בשביל הרב אוקס, שכן עבר מקהילה ועירה אל אחד המרכזים התוססים של חיים יהודיים, שבו היווה הציבור החרדי חלק ניכר של הקהילה. במשך עשרות בשנים משכה קהילת לייפציג מהגרים מגאליציה ומפולין, שהביאו עמהם מסורת של תורה וחסידות, ובשלושות בתי-הכנסת החרדים ובמנינים פרטיים רבים נשמע קול תורה ותפילה בימים ובלילות. עתה עלה הרב אוקס לדרגת רב-הקהילה, שווה-מעמד לרב הליבראלי שייצג את רוב הקהל, והוטלו עליו תפקידים קהילתיים ופיקוח על שירותים שונים. בין היתר נתמנה כאחראי לכל החינוך הדתי במוסדות החינוך של הקהילה: בבית"ס היסודי, בבית"ס התיכון ורשת-שעורים למבוגרים, וכן הוטלה עליו הדאגה רבת-האחריות לאסירים יהודיים, לענייני בית-עלמין ולשאלות כשרות. בבת אחת עלה הרב הצעיר

למעמד רם ואחראי, שהטיל עליו חובות מרובות ותפקידים אין ספור. אף המעבר מן הקהילה הקטנה בעלת-חוחם של השפעה "ליטאית" אל מרכז חסידי דינאמי, בעל מסורת גליצאית, היה בו מעין חידוש מהפכני בשביל הרב, יליד גרמניה וחניכה. אך לא נקפה שנה, והרב אוקס היטיב להסתגל לתנאים החדשים ולאווירה המיוחדת, והשתלב יפה בחיי הקהילה. היתה זו כבר תקופת חרדה לבאות, כשמאמצים מרובים מופנים להגירה ולהצלה, ואף הקשרים עם ארץ-ישראל הולכים ומתהדקים. ההרגשה, שהאדמה בוערת מתחת לרגליהם נהפכה כבר לנחלת רבים, ובימי המשבר והמצוקה חזקה חשיבות פעולתו של רב הקהילה, שאליו נשואות העיניים לעצה ולהדרכה.

הרב אוקס עבר עם קהילתו את ימי הנסיון הקשים של שנות תרצ"ו—תרצ"ח, ואף בלייפציג זכה להערצה ולהוקרה בשל מסירותו, נאמנותו ומידותיו הנעלות. הוא היה תל-תלפיות לקטן ולגדול, עמד לאדם בעת מצוקתו, והגדיל לעשות בפעולתו למען נצרכים ונוזקים. כנואם בחסד ריתק את ציבור-שומעיו בבתי-הכנסת, באסיפות פומביות, בדרשות ובהרצאות עממיות, קירב רחוקים וחייב את ערכי היהדות על שכבות רחבות של הציבור. לאחר זמן קובעים ראשי הקהל במכתב-הפרידה: "הנגד יכול לומר בגאון, שעל-אף גילך הצעיר מילאת כהונת רב בקהילה גדולה בגרמניה בצורה שאין למעלה ממנה, מבחינת דין ישראל ורגש אנושי".

בתחילת חשוון תרצ"ט חזו הרב אוקס בגירוש בני-קהילתו, נתיני פולין, אל מעבר לגבול, וכעבור עשרה ימים, ב"ליל הבדולח" הנודע לשימצה, היה עדי-ראיה לשריפת שני בתי-הכנסת המרכזיים ולמעשי שוד והרס אכזריים. במסירות-נפש עילאית הציל את ספרי התורה בבית-הכנסת שלו. למחרת נעצר עם רבים אחרים ונשלח למחנה-הריכוז בוכנוולד. לאחר ט"ז ימים שוחרר ממחנה-האימים על-סמך רשיון יציאה, וכעבור שבועיים יצא במנוסה עם רעייתו ללונדון. חדשים אחדים עשה באנגליה, בדרך להגשמת משאת-נפשו, עליה לארץ-ישראל.

"רפובליקה חינוכית יהודית"

בעלותו לארץ-ישראל גמר הרב אוקס אומר בנפשו לשוב לאהבתו הראשונה, — לפעולתו היוצרת של המחנך. טבעי היה אפוא, כי ישתקע בכפר הנוער הדתי שליד כפר חסידים — היצירה החינוכית המקורית והמופלאה של יוצאי צעירי מזרחי וחלוצים דתיים שבאשכנז, שביקשו לחנך חלוצים ברוח "תורה ועבודה" — מגשימים בשדה ההתיישבות הדתית. כפר זה נוסד בשנת תרצ"ג כאחד המוסדות הראשונים של עליית הנוער, בהנהלתו של אברהם מיכאליס ז"ל, ושימש באותם הימים מוסד חינוכי מרכזי של הנוער הדתי. היה זה נסיון גועז, שנבסס על שילוב של תורה וחקלאות, של חינוך לאמונה ולערכי חלוציות, וכדברי הרב אוקס בשנת תשכ"ט: "להיות מקום תורה ודעת, מקום חנוך בנים ובנות לתורה ולתעודה, לאהבת עם ישראל ולאהבת ארץ-ישראל".

הרב ד"ר דוד אוקס ז"ל בשעת הרצאה לרגל חנוכת הספרייה ע"ש
ד"ר ישעיהו אביעד (וולפסברג) בכפר הנוער הדתי

להשגת מטרות אלה הקדיש שבע שנות עבודתו בכפר (תרצ"ט—תש"ו), החל בעבודה כמדריך ורכזו בית-ילדים, כמורה ללימודי היהדות, ועד ניהול בית-הספר של המוסד — מן המכינות ללימוד הלשון העברית ועד הכיתות העל-יסודיות. כבר בימים ההם היה כפר הנוער הדתי מעין קיבוץ גלויות בזעיר אנפין, כשיד הגורל זימנה למוסד אחד יוצאי גלויות שונות, ובכור-הצירוף של החברה המלכדת ובית-הספר האחד נתחנכו בני-הנוער לאורחא דמהימנותא, לתורה ולמצוות ולהגשמה חלוצית. טובי המורים והמדריכים נתרכזו במוסד בשנים ההן, ועל מלאכתם החינוכית ניצח הרב אוקס, כשגם רעייתו תלח"א מסייעת לידו בתפקיד מינהלי מרכזי. כאן נתרשמתי לראשונה מאישיותו המחנכת ומכישוריו הפדאגוגיים, בבואי אז להורות במוסד לתקופה קצרה. הכפר מנה אז למעלה מ-250 ילד וילדה בגילים 17—10, בפעילות לימודית וחינוכית מגוונת, לפי תכנית מסועפת ומותאמת לצרכי המקום, כשבכל ניכרת היד המכוונת של מנהל בית-הספר.

הרב אוקס לא נזקק לתקופת-הסתגלות ארוכה ולא סבל במיוחד מחבלי-קליטה כעולה חדש. לא חלף זמן רב, והלשון העברית היתה שגורה בפיו כלשון טבעית, וללא כל קושי לימד, הירצה ודרש בלשון זו. כשנתוודעתי אליו ולמדתי על מוצאו ודרד-חינוכו, היטבתי להבין את הצלחתו בעיצוב החיים הקהילתיים-חינוכיים בכפר, בשוותו לו אופי של "רפובליקה של נוער" ברוח יהודית מקורית. ואף כי להלכה כיהן כמנהל בית-ספר בלבד, הרי שימש למעשה מנהיג רוחני ויותר מזה: רבו של כפר הנוער הדתי; וכך ראוהו כל אנשי המוסד ותושבי כפר החסידים הסמוך. אף הרבנות הראשית היתה פונה אליו בכל ענייני ההלכה, כמרא דאתרא שלא נבחר ולא נתמנה, אך בעל סמכות טבעית ומובנת מאליה. בשעות הפנויות אף נתן דעתו על בעיות הלכה בחקלאות, עסק בשאלות מטעים ושיטה, חליבה ועירובין, ואף בחקר גבולות הארץ שלח ידו. לימים כיהן כחבר בוועדת הרבנות הראשית לענייני שמיטה וכחבר למכון להלכה ברורה בהתיישבות חקלאית מטעם הפועל המזרחי.

בעבודת-חינוך חפץ ליבו, אך שלא במתכוון נשתלבה עבודת המחנך והמנהל בתפקידי הרב וההנהגה הדתית, כשכל תושבי הכפר, — מורים מדריכים, עובדים ותלמידים — קיבלו את מרותו ברצון וביראת-כבוד. היו אלה שבע שנים של עבודה פוריה. שבהם חיזק הרב אוקס את קשריו הנפשיים לארץ-ישראל, לאדמתה ולחווה.

מורה המורים

מכפר הנוער הדתי עבר הרב אוקס בראשית שנת-הלימודים תש"ו לניהול בתי-הספר "מוריה" בתל-אביב, שנהפכו כעבור זמן קצר לבתי-ספר תיכוניים עירוניים ב'-ג', ובכהונה זו נשאר כתשע שנים. אף בתפקיד זה קצר הצלחה מרובה, בעצבו את דמותם החינוכית של בתי-הספר, הנחשבים עד היום למעולים בבתי-הספר הדתיים שבתל-אביב.

בשנת תשי"ז (1957) נתמנה למפקח במשרד החינוך והתרבות, — בשנים הראשונות

כמפקח על החינוך התיכון והכשרת מורים, והחל בשנת תשכ"א (1961) הקדיש את כל זמנו למוסדות של הכשרת מורים ממלכתיים-דתיים. בשנות-עבודתו שימש הרב אוקס מורה לבני גילים שונים, מכיתות-היסוד ועד הסמינר למורים, ובכל המסגרות השכיל לקנות את לב תלמידיו בשיעור חי ומרתק, בדרך של חינוניות וחמימות, בבהירות ההסבר וביחס האישי. הרב אוקס הכיר כל תלמיד, על מעלותיו ובעיותיו. כל שיעור לדוגמא נהפך לחוויה לתלמידים ולמורים הצעירים, משעלה בידו לבנות שיעור למופת, בעל מבנה הגיוני ומתוכנן, מלווה באמצעי-המחשה, מעוגן במקורות היהדות ומכוון היטב למטרות החינוכיות. כמנהל עלה בידו ליצור מערכת-יחסים אישיים מופלאים ולטפח קשרי חברה וריעות, בהצטייגו בהבנת הזולת ובכריית אוון קשבת לבעיות היחיד. מעולם לא נזקק לתביעות תקיפות ולהטלת מרות, — סמכותו היתה מקובלת על הכל.

כמורה המורים בעבודתו כמנהל וכמפקח, הקדיש עיקר מאמציו להעלאת קרנם של לימודי קודש, שקד על תכניות-לימודים ועל שיפור דרכי ההוראה; בחן ובדק כל פרט ופרט, סיגל שיטות-הוראה חדשות וחדישות, והכל כדי לטעת בלב החניכים אמונה טהורה ואהבת המצוות, וכדי לאמן את המורים הצעירים בדרכים נאותות לחינוך הדור הצעיר לתורה ולתעודה.

כוחו העיקרי היה בשיעור ובהרצאה, ורק מעט מהגיגיו ותכניותיו העלה על הכתב. בשל עיסוקיו המרובים בחינוך ובהוראה, לא נתפנה להסדיר את משנתו בכתובים. אולם המעט שבפנינו, מעיד על חתירתו המתמדת למקורות ולערכים ולהעמדת לימודי-הקודש במרכז הפעולה החינוכית.

בשנת תשי"ז פירסם ספר-עזר למורה על "הוראת הדינים בבתי-הספר הממלכתיים הדתיים", שהוא בבחינת מורה-דרך שיטתי להוראת דינים לסוגיהם השונים. אף כאן הדגיש בביורור המטרות, כי "על המורה לדעת, כי מי שלא חונן ע"י המצוה, לא יתמיד בהרגל של קיום המצוה". הבעייה החינוכית עומדת במרכז מחשבתו ומעל הכל הועד חשיבות רבה לדוגמה של האישיות המחנכת, למען "ירגישו התלמידים במורה עצמו — במעשיו ובדבריו — אותו רטט של קדושה בקיום המצוה ואותו יחס אליה, שהוא רוצה לפתח בהם".

בכנס שהוקדש לחינוך הדתי של הבת (כסלו תשכ"ד), סיכם הרב אוקס תכנית מסועפת להוראת היהדות והמקצועות ההומאניסטיים לבנות, בהדגישו כבעייה עיקרית את הצורך הדחוף בהכשרת כוחות-הוראה מתאימים. במאמר על הוראת התפילה בבתי-המדרש למורות-גוננות (בשדה חמ"ד, כסלו תשכ"א), הציג את המטרות של לימוד התפילה כמרכז ויסוד לחינוך הדתי, בהמחישו את דבריו בדוגמאות מן ההוראה, למען ידעו הקוראים "איך הייתי מלמד אני את החומר הזה, — למעשה אראה איך לימדתי את החומר, כי כבר עשיתי כן...". אף בכנס שהוקדש להוראת השואה (ירושלים תשכ"א) נטל חלק פעיל, ותבע לשלב את לימוד השואה בכל המקצועות, בשל הצורך "להחדיר את המחשבה ואת התחושה על השואה אל מערכת-החינוך כולה. כל עוד לא עשינו זאת — לא יצאנו ידי חובה!"

העיד עליו חבר לעבודה: "בישיבות של ועדות פיקוח עמדתי על בקיאותו בנושאים שנידונו ועל תרומתו המקצועית בכל דיון. ראשון לדוברים היה, ואנו המתנו לו לשמוע דבריו מכוח סמכותו המקצועית ומכוח סמכותו האישית. סמכותו האישית וסמכותו המקצועית פירנסו זה את זה. וסגנונו האישי חתם את הדברים בחותמו המיוחד שניכר היה תמיד".

בשנת תשל"א — עם פרישתו לגימלאות — העניקה לו עיריית תל-אביב פרס לחינוך, כאות להכרה הכללית בהצלחתו המיוחדת בשדה החינוך. בהנמקות ועדת השופטים הורמה על נס "עבודתו הכפולה כמורה ומחנך לדור על עיקרי היהדות ושימושו המעשי בכתר הרבנות עוד לפני בואו ארצה". ומשעלה והשתקע בארץ, "מצא פה את סדן האמת לקיום יעודו הנעלה של חינוך והוראה ברוח היהדות הדתית עפ"י עיקריה הנאמנים והמלאים — — — והוא כולו לוהט בייחודו של החינוך הדתי ומתמסר לפיתוח יסודותיו ושלביו". ובסיום הדברים: "בעבודתו רבת-התכנים הקים תלמידים רבים אשר שתו בצמא דבריו והושפעו מלהט חונונו, מבהירות הסברתו, מישר תורתו ומנוסחי הדרכתו. רשאי ד"ר אוקס להתהדר בעמלו הרב והמבורך, ובהישגים הנעלים שבאו כפרי עמלו זה, ואין ספק כי ראוי הוא לפרס החינוך על גודל פועלו בהפצת התורה והדעת גם יחד".

הרב אוקס החליט לייעד את הפרס בסך של אלפיים לירות לשני סטודנטים מוכשרים בבית-הספר לחינוך של אוניברסיטת בר-אילן.

על כס הקתידרה

בשנת תשכ"א הוזמן על-ידי אוניברסיטת בר-אילן להקים את המחלקה לחינוך ונתמנה למרצה בכיר. בדחילו ורחימו נטל הרב אוקס על עצמו משימה זו, שכן רחוק היה עד אז מן החיים האקדמאיים, והיטיב להכיר בכובד-האחריות להקמת מחלקה להכשרת דור-העתיד של מורי החינוך הדתי. אך הוא לא גרתע מן התפקיד, שראה בו שליחות חינוכית ראשונה במעלה, ובמרץ ובמסירות האופייניים לו החל בבניין המחלקה ובגיבוש תכניתה. אמנם שימש רק תקופה קצרה בתפקיד של ראש מחלקה, אך התמיד בעבודתו בה, ובדין יש לראותו כאחד מבוניה וממעצבי-דמותה. במשך כל שנות-עבודתו במחלקה לחינוך (לימים: בית-הספר לחינוך), הקדיש עיקר מאמציו לבעיות החינוך הדתי, לתורת ההוראה ולמתודיקה של לימודי הקודש. אף כאן נקט שיטה מקורית משלו, בבססו את הוראתו על לימוד מקורות ההלכה, כשחיבה מיוחדת נתונה למשנת הרמב"ם. בעזבונו נותרו רשימות ותקצירי-הרצאות על יסודות החינוך הדתי, על התפתחות המונח "חינוך" לפי המקורות (ור' גם מאמרו על: "הגדרת המושג חינוך מפי הרמב"ם", בספר הזכרון לגרי"י ויינברג, ירושלים תש"ל), על החינוך בגיל הרך, על מיתודיקה של הוראת תורה שבע"פ, על עיונים בתפילה ובהלכה, ועוד כהנה וכהנה. במשך י"ד שנות-הוראתו באוניברסיטה המשיך במסורת המפוארת של הוראה מחנכת ופיתוח האישיות היוצרת, של העמקת ידיעת התורה וחינוך לערכים. נסיונו הפיידאגוגי העשיר עמד

לו בגיבוש השיעורים, התרגילים והסמינריונים, כשבעיות החינוך הדתי עוברות כחוט השני בכולם. אף בבית-הספר לחינוך זכה למעמד של סמכות טבעית ולהוקרת עמיתיו ותלמידיו לעתיד. לימים הוכתר כבעל הקתדרה לחינוך ע"ש הרב הראשי ישראל ברודי, ומשנת תשל"ב ואילך הורה חלקית גם במחלקה לתלמוד.

בדרכו המקובלת קירב את תלמידיו, שתמיד מצאו אצלו דלת פתוחה ואוזן קשבת. בדאגה אבהית עקב אחר התקדמותם, עודדם בעצה וברוח טובה והשתדל לסייע בפתרון בעיותיהם, בראותו בהכשרת המורים לעתיד משימה נעלה שאין למעלה הימנה. אף באוניברסיטה נהג בפשטות ובצניעות, הצטמצם בד' אמות של הרבצת תורה ודעת והינוך לערכים ולאמת החינוכית. מעולם לא הלך בגדולות ולא תבע לעצמו זכויות-יתר, אלא השקיע כל מאמציו בחינוך תלמידיו ליושר אינטלקטואלי, לכנות, למסירות חינוכית ולאהבת ישראל. לפני תלמידיו עמדה דמות מעוררת כבוד של תלמיד חכם, השקוע בעולמה של תורה, אך גם בקי בהליכות עולם וידי רב לו בכל רזי החינוך וההוראה.

עם פטירתו אבד לבית-הספר לחינוך איש מורם מעם, עמוד-התווך בעבודת-ההוראה, דמות חינוכית למופת ומורה דגול בתחום החינוך הדתי. נוצר חלל ריק, ומי יודע אם ומתי יתמלא.

רב ומנהיג ציבור

מתחילת בואו לתל-אביב לא הסתפק הרב אוקס בעבודתו החינוכית הממוסדת, אלא ביקש גם להרביץ תורה ברבים. באורח טבעי נמשך אל החוג הנרחב של יוצאי גרמניה, אשר הקים בצפון העיר את קהילת "איחוד — שיבת ציון", וביקש לקיים באמצעותה את מסורתה המפוארת של יהדות אשכנז על גינוניה והליכותיה. בנפש חפצה נענה הרב אוקס להזמנה לקבוע שיעורים בתורה ובתלמוד, בעברית ובגרמנית, לחברי הקהילה, נשותיהם ובניהם. במשך שנים הוזמן לדרוש בשבת הגדול ובשבת שובה, למלא מקומם של רבני הקהילה בעת העדרם, לשאת הרצאות על נושאים תורניים והיסטוריים וליטול חלק פעיל בעבודה הקהילתית. במהרה גדל חוג תלמידיו ומעריציו, ואף כי מעולם לא נשא במשרה רשמית מטעם "איחוד שיבת ציון", זכה להערכה ולהוקרה כללית. אך הדבקות בגינונים הגלויים והמגמה לשמירה נוקשה על האופי הגרמני לא היו לרוחו. נפשו ביקשה שילוב של מסורת אשכנז עם הרוח הרעננה של ארץ-ישראל הנבנית; מזיגה של מסורת-אבות עם החיים המתחדשים בארץ המולדת. מזיגה זו מצא הרב אוקס ב"חוג הנוער הדתי", שהחל בראשית שנות הארבעים כמניין צנוע של יוצאי בח"ד ובני-עקיבא, והתפתח במרוצת הזמן למרכז קהילתי פעיל ויוצר, המתמקד מסביב לבית-כנסת הדור ויחיד במינו.

מתחילה הצטרף הרב אוקס לבית-הכנסת שבבית צעירות מזרחי כמתפלל מן השורה, אך לא לזמן רב. כעבור שבועות מספר נתבקש להשתתף במתן שיעורים, להשמיע דברי-תורה בפני הציבור ולחוות דעתו בענייני הלכה. אט-אט החלו

לפנות אליו בשאלות ובבקשת עצה והדרכה, ולא עבר זמן רב, והרב אוקס הוכר כרב ומדריך רוחני. היתה זו בעצם "אהבה מן המבט הראשון". בני הקהילה ראו לפנייהם אישיות תורנית מובהקת, בעל השכלה כללית נרחבת, הבולט במידותיו ובדרכי הנהגתו, ואילו הרב אוקס ראה לפניו ציבור כלבבו, קרוב להשקפותיו, שדה-פעולה מתאים להוראה ולהשפעה.

מעולם לא נבחר ולא נתמנה לכהונת רב מטעם "חוג הנוער הדתי", ומעולם אף לא נערך טכס של הכתרה רשמית. אבל במשך כעשרים וחמש שנה שימש בכהונה זו שלא על מנת לקבל פרס, כבעל סמכות מובנת ומקובלת על הכל. כך נסגר המעגל: מקניגסברג ולייפציג שבגרמניה ועד "חוג הנוער הדתי" שבתל-אביב. את אשר ספג הרב אוקס בנעוריו בחיי הקהילה, ואת אשר ביקש ליצור בקהילות שבהן כיהן ברבנות, ניסה עתה להגשים במקום-חיותו, תוך שיתוף-פעולה מלא מצד בני-קהילתו.

אפשר, כי כרב ומנהיג של "חוג הנוער הדתי", — מבית הכנסת הצנוע שבבית צעירות ועד מקדש-מעט ההדור ברחוב בן-יהודה, — הגיע הרב אוקס לפיסגת פעולתו הציבורית ולמלוא הסיפוק האישי והרוחני. כשם שאהב את בני-קהילתו, כך נערץ על-ידם לאין שיעור. הוא לא היה רק מגיד שיעורים ופוסק הלכות, אלא שימש יתען בענייני הכלל והפרט, עורר וכיוון, הדריך והכריע, מאזין ומקשיב היה לכל פונה אליו, וכל אחד מצא אצלו מקור של בטחון ועידוד. במרוצת השנים יצק את דפוסי החיים הקהילתיים. קבע סדרי תפילה והליכות-ציבור, והגדיל לעשות בהרבצת תורה ובעיצוב השקפות-עולם. דרשותיו בשבת הגדול ושבת שובה, בליל ראשון של סליחות ובימי חג ומועד, משכו המונים, בתוכם רבים שלא נימנו עם ציבור המתפללים הקבוע. לזוגות רבים סידר חופה וקידושין כשהמעמד המרומם ודברי הנועם של הרב הופכים לחווייה, הנחרתת בנפש הווג הצעיר לשנים ארוכות.

אף במסגרת זו לא החזיק גדולה לעצמו, אלא נהג בפשטות ובצניעות, בסבר פנים יפות ובטוב-טעם. סמכותו ינקה מכוחו המוסרי ומאישיותו המחנכת. הוא לא מיהר להשתמש בכוח מעמדו, אלא השתדל להסביר ולשכנע, אך משהכריע בעניין, נתקבלה עמדתו ללא ערעור. בפעולתו התורנית-הציבורית בלטו בקיאותו המרובה בשני התלמודים והתמצאותו המקיפה בספרות הפוסקים. בכושר-שיכנוע בלתי-רגיל היטיב להסביר את השקפותיו והכרעותיו, — בנוסח בהיר, בהגיון, ברוחב הדעת, ומעומקא דליבא. עד יומו האחרון לא פסקו להטה-הנעורים והמסירות הבלתי-נלאית, שליוו את פעילותו הציבורית, כשהוא מגלה מאור פניו לקטן כגדול ומתאהב על הבריות.

על מיטת חוליו עוד חיבר את דרשתו האחרונה לשבת שובה תשל"ה, ובפתח הדברים כתב: "אתחיל בבקשת סליחה מציבור השומעים, שמא ח"ו פגעתי במישהו במעשה או בדיבור, אולי מתוך ויכוח תורני או שיחה זו או אחרת. הריני מבקש מאלה שאולי פגעתי בכבודם סליחה ומחילה, — בוודאי לא מתוך כוונה עשיתי זאת".

בב' דחול המועד סוכות תשל"ה נקפד פתיל-חיי, חודשים ספורים לפני מלאות לו שבעים שנה. כדרכו המיוחדת ציווה שלא להספידו, לא בעת ההלווייה ולא לאחר מכן. בכאב עצור ובדממת אלם נפרדו ממנו מאות ידידיו, מוקיריו וציבור רב, שמילא את בית-הכנסת על גדותיו וליווהו בדרכו האחרונה. "אין עושין נפשות לצדיקים; דבריהם הן הן זכרון" (יר' שקלים פ"ב). דברים רבים ומעשים מפוארים ציינו את פרשת-חיי רבת-הפעלים של הרב ד"ר דוד אוקס זצ"ל — שהיה מופת לרבים בהתנהגותו, בלמדנותו ובמידותיו. בכל תקופת-חיי שימש בשני כתרים — כתר התורה וכתר החינוך — אשר נתמזגו אצלו לשלמות אחת, עד שלא ניתן להפריד בין הדבקים.

אבד צדיק מן הארץ — התגלמות מופתית של "תמים תהיה עם ה' אלקיך".

ת נ צ ב " ה .